Azərbaycan.- 2021.- 31 mart. S. 5.

Dəhşətli qırğınların susan şahidi

"Sümüktökülən dərə"nin sirləri açıldıqca daşnakların barbarlığı bir daha öz təsdiqini tapdı

Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban Əliyevanın ötən il 31 Mart - Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü münasibətilə rəsmi "İnstagram" səhifəsindəki paylaşımında deyilir: "Bu gün 31 Mart - Azərbaycanlıların Soyqırımı Günüdür. Tarix boyu üzləşdiyi bütün faciələrə, çətinliklərə və haqsızlıqlara baxmayaraq, xalqımız deportasiya, etnik təmizləmə və kütləvi qırğınların sarsıntılarını yaddaşında yaşadaraq müstəqillik əzmini qoruyub saxlamış, möhkəm iradə, yenilməz birlik və həmrəylik nümayiş etdirmiş, dövlətimizin qüdrətinin daha da möhkəmlənməsinə nail olmuşdur. Soyqırımı qurbanlarının əziz xatirəsini ehtiramla yad edir, bütün şəhidlərimizə Allahdan rəhmət diləyirəm".

1813-cü və 1828-ci illərdə imzalanmış Gülüstan və Türkmənçay müqavilələri ilə Azərbaycan xalqının parçalanmasının və tarixi torpaqlarımızın bölünməsinin əsası qoyulub, sonrakı dövrdə isə həmin torpaqların özgəninkiləşdirmə prosesinə başlanılıb. Qısa müddətdə ermənilərin kütləvi surətdə Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi həyata keçirilib.

Qanlı qırğınların tarixi

"Böyük Ermənistan" yaratmaq xülyasından ruhlanan erməni qəsbkarları 1905-1907-ci illərdə azərbaycanlılara qarşı kütləvi qırğınlar həyata keçirib. Ermənilərin Bakıda törətdiyi kütləvi qırğınlar Azərbaycanı və indiki Ermənistan ərazisindəki soydaşlarımızın tarixi kəndlərini əhatə edib. Yüzlərlə yaşayış məntəqəsi dağıdılıb, minlərlə azərbaycanlı vəhşicəsinə qətlə yetirilib.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yarandıqdan sonra 1918-ci ilin mart hadisələrinə xüsusi diqqət yetirilib və Nazirlər Şurası iyulun 15-də bu faciənin tədqiqi məqsədi ilə Fövqəladə İstintaq Komissiyasının yaradılması haqqında qərar qəbul edib. Komissiya mart soyqırımını, ilkin mərhələdə Şamaxıdakı vəhşilikləri, İrəvan quberniyası ərazisində ermənilərin törətdikləri ağır cinayətləri araşdırıb. Dünya ictimaiyyətinə bu həqiqətləri çatdırmaq üçün Xarici İşlər Nazirliyi nəzdində xüsusi qurum yaradılıb. 1919-cu və 1920-ci ilin mart ayının 31-i iki dəfə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti tərəfindən ümummilli matəm günü kimi qeyd edilib. Əslində bu, azərbaycanlılara qarşı yürüdülən soyqırımı və bir əsrdən artıq davam edən torpaqlarımızın işğalı prosesinə tarixdə ilk dəfə siyasi qiymət vermək cəhdi olub. Lakin Xalq Cümhuriyyətinin süqutundan sonra həmin proses dayandırılıb, baş verənlərin sona qədər təhqiq edilməsinin və ona müvafiq siyasi-hüquqi qiymət verilməsinin qarşısı alınıb. Yalnız 80 il sonra - 1998-ci il martın 26-da Ulu Öndər Heydər Əliyevin imzaladığı "Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında" fərmanda həmin dəhşətli hadisələrə adekvat siyasi qiymət verilib və "31 Mart - Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü" elan edilib. Fərmanda deyilir: "Azərbaycanın XIX-XX əsrlərdə baş verən bütün faciələri torpaqlarının zəbti ilə müşayiət olunaraq, ermənilərin azərbaycanlılara qarşı düşünülmüş, planlı surətdə həyata keçirdiyi soyqırımı siyasətinin ayrı-ayrı mərhələlərini təşkil etmişdir. Bu hadisələrin yalnız birinə - 1918-ci il mart qırğınına siyasi qiymət vermək cəhdi göstərilmişdir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varisi kimi Azərbaycan Respublikası bu gün onun axıra qədər həyata keçirə bilmədiyi qərarların məntiqi davamı olaraq soyqırımı hadisələrinə siyasi qiymət vermək borcunu tarixin hökmü kimi qəbul edir".

Soyqırımı qurbanlarının xatirəsinə indiki nəslin müqəddəs borcu...

Ümummilli Lider Heydər Əliyev 31 Mart - Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü ilə əlaqədar deyib: "Xalqımıza qarşı törədilmiş soyqırımı haqqında həqiqətləri real faktlar, dəlillər əsasında dünya dövlətlərinə, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlara çatdırmaq, saxta erməni təbliğatı nəticəsində formalaşmış yalan təsəvvürləri dəyişdirmək, ona hüquqi-siyasi qiymət verdirmək nə qədər çətin olsa da, şərəfli və müqəddəs bir iş kimi bu gün də, gələcəkdə də davam etdirilməlidir. Bu, soyqırımı qurbanlarının xatirəsi qarşısında indiki nəslin müqəddəs borcudur".

Son illər bu sahədə aparılmış araşdırmalar sayəsində çoxlu sayda yeni faktlar və sənədlər toplanıb. Quba şəhərində tapılan kütləvi məzarlıq bu faciənin qanlı epizodlarından biridir. 1918-ci ilin aprel-may aylarında yalnız Quba qəzasında 167 kənd tamamilə məhv edilib. Quba soyqırımı məzarlığı 2007-ci il aprelin 1-də ərazidə torpaq işləri görülərkən aşkar edilib. Tədqiqat işlərinin nəticəsi olaraq məzarlıqda müxtəlif yaş qruplarına aid 400-dən çox insan cəsədinin qalıqları aşkar edilib. Onlardan 50-dən çoxu uşaqlara,100-dən çoxu qadınlara, qalanları isə əsasən yaşlı kişilərə aiddir. Müəyyən edilib ki, məzarlıqda azərbaycanlılarla bərabər, Qubada yığcam halda yaşayan ləzgi, yəhudi, tat və digər etnik qrupların nümayəndələri də amansızcasına qətlə yetirilərək basdırılıb.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2018-ci il yanvarın 18-də "1918-ci il azərbaycanlıların soyqırımının 100 illiyi haqqında" sərəncam imzalayıb. Sərəncamda deyilir: "Üzə çıxmış tarixi faktlar 1918-ci ilin mart-aprel aylarında və sonrakı dövrlərdə erməni millətçilərinin həyata keçirdikləri qanlı aksiyaların coğrafiyasının daha geniş və faciə qurbanlarının sayının qat-qat çox olduğunu sübut etmişdir".

Kəlbəcərin "Dikyurd" və "Söyüdlü" yaylaqlarındakı qırğınlar daha dəhşətli olub

Azərbaycan xalqı və dövləti soyqırımı qurbanlarının xatirəsini daim əziz tutur, bütün dünyanı erməni faşizminin iç üzünü görmək üçün bu tarixi hadisələrdən ibrət götürməyə çağırır.

31 Mart tariximizi unutmağa heç birimizin haqqı yetməz! Çünki bu qanlı tarix azərbaycanlıların daşnak ermənilər tərəfindən soyqırımına məruz qaldığı gündür! Konkret gətirəcəyimiz tarixi faktlar da bir daha onların vandalizm siyasəti yürütməsini təsdiqləyir.

Tarixi mənbələrə əsasən, 1918-ci il may ayının 4-də ermənilər gizli yolla Andronik Ozanyanın qoşununu Basarkeçər ərazisinə gətirərək həmin gecə qəflətən müsəlman kəndlərinə hücum ediblər. Şahidlərin söylədiklərinə görə, ermənilər kəndləri yandırıb, talan edib, dinc əhalini isə işgəncələrlə qətlə yetiriblər. Aşıq Nəcəf də məhz həmin döyüşlər zamanı kürəyinə qaynar samovar bağlanaraq yandırılıb. Belə işgəncələrlə insanların (oxu: türksoyluların) qətlə yetirilməsi sanki ermənilər üçün bir əyləncə forması olub.

Göyçə mahalında 35 kənd Andronik Ozanyanın qoşunu tərəfindən tamamilə dağıdılıb, Basarkeçər ermənilərə qurban verilib. Müsəlman əhali o qədər qırılıb ki, kəlbəcərlilər onları vaxtında dəfn etməyi çatdıra bilməyiblər.

Kəlbəcərə yaxın olan "Dikyurd" və "Söyüdlü" yaylaqlarındakı qırğınlar daha dəhşətli olub. "Sümüktökülən dərə" adlanan ərazi o illərin şahidi kimi göz dağına çevrilib. Həmin döyüşlərdə və qırğınlarda Göyçə mahalı 17 min nəfər əhalisini itirib...

Dağlarda qırılan göyçəlilərdən kimsə xəbər tutmayıb. Son illərə qədər sümüklə dolu olan o müdhiş yer "Sümüktökülən dərə" adı ilə coğrafi məkana çevrilib.

"Sümüktökülən dərə"nin dərdi də açıldı

1918-ci ilin qışında erməni işğalçıları Kəlbəcərin şimalında yerləşən, o vaxt və sonralar 32 kəndin qədim sakinləri olan azəri türklərini Kəlbəcər ərazisinə qovub, onların bütün var-dövlətlərini talan ediblər. O il qışın görünməmiş sərt keçməsi barədə şahidlərin təkzibolunmaz faktları bu gün də dildə-ağızda dolaşır. Təkcə onu demək kifayətdir ki, gecə ikən şiddətli boran və tufanda 300-400 ailə ayaqyalın-başıaçıq dərin dağ dərəsində qarın altında qalaraq tamamilə qırılıb, salamat qalanlar isə Kəlbəcərin Basarkeçərlə həmsərhəd kəndlərinə sığınıblar.

Kəlbəcərin Ermənistanla həmsərhəd olması zaman-zaman torpaqlarının bir hissəsinin ermənilər tərəfindən zəbt olunmasına və ya keçmiş sovetlər birliyi dövründə yürütdüyü məkrli siyasət nəticəsində "pay" verilməsinə gətirib çıxarıb. Kəlbəcər ərazisindəki yeraltı və yerüstü xəzinəyə görə o, daim özgələrin - yadellilərin tamahına səbəb olub.

Nəhayət, dünya erməni vandallarının Azərbaycan torpaqlarında törətdikləri vəhşiliyin canlı şahidinə çevrildi. Daşnakların barbarlığı müzəffər Ordumuzun başda Ali Baş Komandan İlham Əliyev olmaqla, 2020-ci ilin 27 sentyabrında başlayan 44 günlük Vətən müharibəsində qazandığı Zəfər Qələbəsindən sonra bir daha üzə çıxdı. 28 il ərzində Ermənistanın işğal altında saxladığı ərazilərdən biri olan Kəlbəcərdə işğalçıların törətdikləri vandalizm aktları, barbarlıq da sona çatdı. Dünya artıq ermənilərin hansı murdar xislətə malik olduğunu öz gözləri ilə gördü. "Sümüktökülən dərə"nin də dərdi açıldı. Məlum oldu ki, vandallar nəinki ana təbiətə, insanlığa qarşı da amansız olublar.

Məhəmməd NƏRİMANOĞLU,
"Azərbaycan"